

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ВІДДІЛ УКРАЇНСЬКОГО ГЕОГРАФІЧНОГО
ТОВАРИСТВА
ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

**РОЗВИТОК ГЕОГРАФІЧНОЇ ДУМКИ
НА ПІВДНІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПОШУКИ**

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,
присвяченої 50-річчю Мелітопольського відділу
Українського географічного товариства

(27-28 вересня 2006 року)

Мелітополь, 2006

УДК 911.1 (477.7)
ББК 26.8 (4 Укр. 7)

Розвиток географічної думки на півдні України: проблеми і пошуки:
Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю Мелітопольського відділу Українського географічного товариства (27-28 вересня 2006 року). – Мелітополь: «Видавництво Мелітополь», 2006. – 271 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Аносов І.П. – д. пед. н., професор (голова)

Воровка В.П. – к.геогр.н., доцент (заступник голови)

Арабаджи О.С. – к.геогр.н., доцент

Даценко Л.М. – к.геол.-мін. н., доцент

Денисюк Г.І. – д. геогр. н., професор

Зеленська Л.І. – д.пед.н., професор

Левада О.М. – к. геогр. н., доцент

Левада О.В. – к. геогр. н., доцент

Марченко О.А. – к.геогр. н., доцент

Пилипенко І.О. – к.геогр.н., доцент

Мельничук А.Л. – к.геогр.н., доцент

Непша О.В. - асистент

Відповідальний за випуск – ст. викл. Н.М. Барабоха

Рекомендовано до друку Вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету (протокол № 1 від “ 8 ” вересня 2006 р.)

У збірнику вміщені наукові, історико-географічні, навчально-методичні праці викладачів, науковців, аспірантів, магістрантів, у яких висвітлюються історичні аспекти розвитку, сучасні проблеми і перспективи географічних досліджень на півдні України. Опубліковані статті оприлюднені на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Розвиток географічної думки на півдні України: проблеми і пошуки”, яка присвячена 50-річчю з дня утворення Мелітопольського відділу Українського географічного товариства.

Тексти доповідей подані в авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст доповідей, добір, аналіз і точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

©Мелітопольський державний педагогічний університет
©Мелітопольський відділ Українського географічного товариства

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ВНЕСОК ВЧЕНИХ-ГЕОГРАФІВ У РОЗВИТОК ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РЕГІОНУ

АЛЕКСЕЕВ А.Н. Начало пути Мелитопольского отдела Украинского географического общества.....	3
ВОРОВКА В.П. До 45-річчя природничо-географічного факультету МДПУ.....	10
ДАЦЕНКО Л.М. та ін. Історія становлення кафедри фізичної географії.....	19
АРАБАДЖІ О.С., БАРАБОХА Н.М., МАЦЕНКО А.Л. Кафедри географії України та краєзнавства МДПУ – 10 років.....	23
САЖНЕВА Н.М. Кафедра економічної і соціальної географії та методики викладання географії (історичний нарис).....	30
ШИЛОВА Л.Г. Научные исследования Мелитопольского отдела географического общества Украины 50 лет назад.....	33

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ ФІЗИКО- ГЕОГРАФІЧНІ ТА ГЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

ВЕРХОВЦЕВ В.Г. Оценка безопасности объектов газотранспортной системы на основе неотектонических Критериев (на примере Керченского терминала по перевалке сжиженных углеводородов).....	36
ГЛУЩЕНКО Ю.И. Некоторые аспекты состояния природной среды Керченского полуострова в мезолит-античный период и её изменение человеком.....	42
ДАЦЕНКО Л.М. Геологічні умови місцезнаходжень залишків вівіпарид в алювіальних відкладеннях верхнього кайнозою Причорномор'я і кореляція пізньокайнозойських континентальних відкладень.....	48
ДЕНИСИК Г.І., ЧИЖ О.П., БОНДАР В.В. Антропогенізація степу України.....	51
КОЗИНСЬКА І.П. Вплив гірничопромислових комплексів на навколишнє природне середовище Кіровоградщини.....	55
ПРОХОРОВА Л.А. До питання про моніторингові дослідження здоров'я населення в урбанізованих геосистемах.....	59

СИТНИК О.І. Передумови антропогенних змін клімату міжзонального екотону правобережного лісостепу і степу України.....	64
ТАМБОВЦЕВ Г.В., ТАМБОВЦЕВА Г.Т. Типологія регіональних фізико-географічних одиниць рівнинної частини України.....	68
ХОДОСОВЦЕВ О.Є. Перспективи використання фітокліматичного аналізу в географії лишайників.....	71
ЧОРНИЙ С.Г. Антропогенна енергія як кількісний критерій оцінки величини впливу людини на агроландшафт.....	74

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНІ ТА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

БАРАБОХА П.А. Проблемно-символическое тестирование качества географических знаний и умений.....	80
БАРАБОХА О.П. Пути совершенствования системы образования Украины.....	83
БОГАДЬОРОВА Л.М. Чинники та фактори функціонування особистих господарств населення.....	85
АРАБАДЖІ О.С., ЛЕВАДА О.М., МАЦЕНКО А.Л., ЛЕСУШИНА О.А. Тенденції розвитку ринку праці Запорізької області.....	89
ВЕРХОВЦЕВА О.В. Газова промисловість України: суспільно-географічні особливості розвитку.....	95
✓ ИВАНОВА В.М. Возможности снижения отрицательного влияния рыбного хозяйства на окружающую среду в прибрежной зоне Азовского моря.....	102
КОЗЛОВЕЦЬ А. Взаємозв'язки між етнічним складом населення Херсонської області та його статеві-віковою структурою.....	105
КУКСА Н. Потенціал розвитку малих міст Запорізької області.....	109
ПИЛИПЕНКО І.О., МАЛЬЧИКОВА Д.С., ПИЛИПЕНКО В.Д. Правило Зіпфа – Медведкова на прикладі міст Запорізької та Херсонської областей.....	112
МЕЛЬНИЧУК А.Л. До питання формування східної межі європейського суспільства.....	116

ОНІЩУК В.П. Аналіз місця автономної республіки Крим в етнічній структурі України.....	122
ПИЛИПЕНКО І.О. Суспільно-географічна периферія Запорізького та Херсонського пограниччя.....	126
ПІДГРУШНИЙ Г.П. Функціонування промислового виробництва як чинника техногенної небезпеки життєдіяльності населення регіонів країни.....	129
САЖНЄВА Н.М., АРСЕНЕНКО І.А., ДОНЧЕНКО Л.М. Використання рекреаційного потенціалу Приазовського району Запорізької області.....	131
САРКІСОВ А.Ю. Просторові особливості рівня життя населення Херсонської області.....	134
СЕРДЮК А.М., СКРИПНИК Н.Я. Інфраструктурна забезпеченість та її значення для розвитку туристично-рекреаційного комплексу.....	139
СМАЛЬ І. Україна в контексті сучасних інтеграційних процесів: географічний вимір.....	141
СМИРНОВ І.Г. Міжнародна логістика як чинник євроінтеграційної стратегії України: освітньо-географічний контекст.....	148
ДОНЕЦЬ І.А. Проблеми якості питної води м. Запоріжжя.....	154
СТЕЦИШИН М.М., МАЦЮРА М.В., НЕПЩА О.В., ЗАВЯЛОВА Т.В. Еколого-економічні проблеми агропромислового природокористування на півдні України.....	156
ЧИРКОВА Т.А. Особливості етнічної структури півдня України.....	159

РОЗДІЛ 4. ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНУ

БУРЛАКА Є.В. Топографічні описи півдня України кінця XVIII – початку XIX ст.....	164
ЗЕЛЕНСЬКА Л.І. Історико-географічні дослідження регіону: напрями, постаті, перспективи (на прикладі Дніпропетровщини).....	171
КРЫЛОВ Н.В. Молочанские меннониты и лесоразведение в Запорожском Приазовье.....	174
МАШКОВА О.В. Поняття якості життя в історичному Аспекти.....	179

	ВОРОВКА В.П., МАРЧЕНКО О.А., НЕПША О.В. ✓	
79	Природовідтворення як пріоритет збереження степового ландшафту України.....	233
185	БОЙКО М.Ф., БОЙКО П.М. Території та об'єкти природно-заповідного фонду в екомережі Херсонщини.....	242
	КОЛОМІЙЧУК В.П. Фіторізноманіття меридіональних річкових екокоридорів Північного Приазов'я.....	245
	МАЦЮРА М.В., СТЕЦІШИН М.М., НЕПША О.В., ✓	
	ЗАВ'ЯЛОВА Т.В. Сучасні шляхи вирішення проблеми збереження малих річок Запорізької області.....	253
88	ОРЛОВСЬКА Т.О., ОРЛОВСЬКА Н.А. Екологічний моніторинг Запорізького краю.....	256
91		
94	ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	260

пиття мешканці селищ Лисогорка, Біленьке та Червонодніпровка Запорізького району.

Якість води уздовж правого та лівого берегів Запоріжжя приблизно однакова, але різко погіршується нижче гирла "Червоної води". В межах Запоріжжя в Дніпро щодоби скидається більше 100 кубометрів неочищених стічних вод. В результаті Запорізька обласна санепідемстанція заборонила водокористування населенням у літній період в Ленінському, Орджонікідзевському та Комунарському районах Запоріжжя, а також у Розумовсько-Каневській рекреаційній зоні Запорізького району. Перевищення бактеріального забруднення Дніпра досягли рекордної відмітки у 2005 р. вода не відповідала нормам у 18% випадках.

На завершення треба зазначити, що проблемою чистої питної води, яка повинна давати користь, а не шкоду здоров'ю людини, опікується весь світ. Однак у розвинутих країнах нею почали займатися років на двадцять раніше, аніж у нас, розвиваючи і поглиблюючи технології централізованої водопідготовки та індивідуального водозабезпечення.

Який висновок можна зробити? Чиста вода для людини – це життєво необхідна речовина і товарний продукт, для отримання і збереження якого потрібні значні зусилля і кошти.

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ АГРОПРОМИСЛОВОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

М.М. Стецишин, М.В. Мащора, О.В. Непша, Т.В. Зав'ялова
Мелітопольський державний педагогічний університет

На сучасному перехідному етапі розвитку господарства України ситуація в сфері природокористування, особливо агропромислового, загострилась. Серед головних причин - невідповідність господарського і правового механізмів до роботи в нових умовах, пріоритети орієнтації на кінцевий економічний результат у розвитку АПК та його регіональних галузевих ланок, відсутність необхідних природоохоронних знань серед підприємців, низький загальний рівень екологічної освіти населення. Як наслідок цього, землеробство ведеться з повним ігноруванням закону повернення в ґрунт поживних речовин. Таке споживацьке ставлення до землі

призводить до негативних наслідків: зниження продуктивності, та погіршення якості ґрунтів. Ефективність родючості ґрунтів, яка накопичувалась в 70-80-ті роки, вже втрачена, а врожай останніх років - це результат вичерпування винятково природної родючості. Відбувається природне або антропогене спрощення агроландшафтів, погіршення стану, складу, корисних властивостей і функцій ґрунтів. Зокрема, значного поширення набули площі еродованих земель. Недобір врожаю на слабозмитих фунтах складає до 15%, середньозмитих до 35%, на сильнозмитих до 60% [2]

До 1991 року інтенсивність деградаційних процесів значною мірою послаблювався за рахунок збільшенні обсягів застосування органічних і мінеральних добрив, проведення гіпсування та інших заходів з підвищення родючості ґрунтів. За останнє десятиріччя воно значно зменшилося, а гіпсування практично припинено.

В зв'язку з цим, в землеробстві склався гостродефіцитний баланс гумусу і елементів мінерального живлення рослин.

Останніми роками дефіцит поживних елементів зріс удвічі та досяг понад 135 кг на гектар посівної площі, а інтенсивність балансу зменшилася у 2 рази.

Скорочення поголів'я тваринництва призвело до зменшення площ посівів кормових культур, у тому числі однорічних та багаторічних трав. Проте збільшуються посіви соняшнику, який часто вирощується як монокультура. В кінцевому результаті це призводить до зменшення гумусу, яке на півдні України складає 0,03 відсотка [3].

До процесів глобального територіального масштабу слід віднести розвиток ерозійних процесів, погіршення водного режиму меліоративних земель, агрофізичну деградацію ґрунтів, надмірну сільськогосподарську освоєність і розораність території, порушення екологічно допустимого співвідношення площ ріллі, природних кормових, лісових і водних угідь, що негативно впливає на стійкість агроландшафтів.

У цьому стан агроландшафтів півдня України слід розглядати як передкризовий, а на певних територіях - кризовий. Тому потрібно забезпечити дієвий патронаж на державному рівні щодо проблем їх використання та охорони земель.

Це потребує обґрунтування та прийняття і виконання регіональної програми раціоналізації сільськогосподарського природокористування. Вона повинна базуватися на врахуванні

визначених та вже існуючих відносин і структури природокористування в сільському господарстві, його спеціалізації і концентрації, напрямів меліорації, а також врахувати динаміку процесів природокористування. Останні можуть змінюватися найбільш кардинально в умовах зміни форм власності, економіко-правового механізму господарювання в АПК.

Таким чином, виходячи із окреслених позицій, програму раціоналізації природокористування повинні складати:

1. Обґрунтовані пропозиції щодо зменшення загального господарського навантаження на довкілля та його забруднення.

2. Альтернативні варіанти вдосконалення спеціалізації сільського господарства з врахуванням якості природного середовища та особливостей розвитку природно-екологічних процесів і їх направленості, а також ринкових факторів попиту на сільськогосподарську продукцію.

3. Застосування насамперед "м'яких" видів меліорації, комплексний їх розвиток поряд з високовартісним зрошенням.

4. Врахування соціально-економічних процесів реформування агропромислового сектору економіки, насамперед нових відносин власності, форм господарювання, засад взаємодії між сферами АПК у їх впливі на зміст та тенденції природокористування.

5. Обґрунтування можливостей забезпечення раціонального природокористування в існуючому інформаційному та організаційно-правовому полі.

6. Оцінка ефективності та матеріально-економічної бази проведення вказаних засобів.

Запропоновані програмні заходи, таким чином, охоплюють галузеві, територіальні та організаційно-економічні аспекти раціоналізації організації території у процесі агропромислового природокористування. Конкретне їх втілення вбачається у забезпеченні насамперед зменшення загального господарського навантаження на довкілля [1].

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бортніков Є.Г. Застосування екологічних методів управління до процесу раціонального природокористування. Зб. Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. – Херсон, 2005. – С. 75-82. 2. Козак Л.В., Ковальчук О.Л., Сагіна О.В. Ефективність природокористування в агроландшафтах Півдня України. Зб. Наука та освіта без кордонів. – Прага, 2005. – С. 11-13. 3. Мальчикова Д.С. Географічні основи кадастру сільськогосподарських земель Півдня України. – Херсон, 2005. – С. 68-71.